

Xavier Melloni

EL DESIG ESSENCIAL

FRAGMENTA EDITORIAL

Publicat per	FRAGMENTA EDITORIAL Plaça del Nord, 4 08024 Barcelona www.fragmenta.cat fragmenta@fragmenta.cat
Collecció	ASSAIG, 12
Consell assessor	PERE LLUÍS FONT FRANCESC-XAVIER MARÍN JOSEP OTÓN FRANCESC TORRALBA AMADOR VEGA
Primera edició	JUNY DEL 2009
Segona edició	FEBRER DEL 2019
Traducció	MONTSERRAT VALLDENEU
Producció editorial	IGNASI MORETA
Producció gràfica	INÈS CASTEL-BRANCO
Disseny de la coberta	ELISENDA SEVILLA I ALTÉS
Impressió i relligat	ROMANYÀ VALLS, S. A.
© 2009	XAVIER MELLONI I RIBAS pel text
© 2009	FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U. per aquesta edició
Dipòsit legal	B. 3.818-2019
ISBN	978-84-15518-97-6
 Generalitat de Catalunya Departament de Cultura	Amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
	RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

<i>Prefaci</i>	9
INTRODUCCIÓ	13
1 L'omnipresència del desig	14
2 Sobre la libido i altres aclariments	17
3 Els tres temps del desig	21
I RESPIRACIÓ I DESIG ESSENCIAL	29
1 L'intercanvi primordial	30
2 Un altre aire en l'aire	32
3 Els quatre temps de la respiració	35
II GANA, SET I DESIG ESSENCIAL	41
1 Sobre la necessitat de menjar i beure i les seves alquímies	42
2 De com la societat de consum no calma ni omple el nostre buit	46
3 Cap a una mistagògia de la nutrició	49
III AMOR I DESIG ESSENCIAL	55
1 La força d' <i>eros</i>	56
2 <i>Philia</i> o la reciprocitat de l'afecte	61
3 <i>Àgape</i> o l'amor descentrat de si mateix	63
Excurs: Metàfores de la unió amb el diví	66

IV PODER I DESIG ESSENCIAL	73
1 La funció de l'agressivitat	74
2 La necessitat d'autoafirmació	76
3 Quan el poder esdevé servei	83
V BELLESA I DESIG ESSENCIAL	89
1 La bellesa com a necessitat	90
2 La passió d'expressar-se	94
3 La bellesa com a camí	98
VI TECNOLOGIA I DESIG ESSENCIAL	105
1 Quan la naturalesa es converteix en cultura	106
2 Quan els mitjans es confonen amb les finalitats	109
3 Quan la tècnica conspira amb el desig essencial	113
VII CONEIXEMENT I DESIG ESSENCIAL	119
1 La informació com a supervivència	120
2 Graus, àmbits i formes de coneixement	124
3 Quan el coneixement esdevé saviesa	128
VIII CRIDA PERSONAL I DESIG ESSENCIAL	133
1 L'impuls per ser un mateix	134
2 Desorientacions, resistències i tempteigs	137
3 La intransferible especificitat de cadascú	142
IX PREGÀRIA I DESIG ESSENCIAL	147
1 El càntic i el gemec	148
2 Travessar imatges i paraules	151
3 L'Oceà	155
<i>Epíleg: Som desig de Déu</i>	163

*En primer lloc aparegué el desig,
que fou el primer germen del pensament.*
RIG VEDA X,129 (SEGLES XII-X AC)

*El desig de l'Absolut
és l'únic anhel digne de tots els éssers.*
KENA UPANISHAD IV,6 (SEGLES VIII-V AC)

*Ara, mentre som en aquesta terra,
entre el buit de l'ésser humà i la plenitud final,
s'estén el desig [...].
L'ànima s'eixampla amb el desig del que busca.
Com que l'amor d'aquí baix no ens pot saturar,
engendra el desig.
Soc davant teu amb tot el meu desig.*
AGUSTÍ D'HIPONA (SEGLE V)

*Entre Tu i jo
hi ha un soc jo que em turmenta.
Aparti's de nosaltres, soc jo meu!*
AL-HAL·LAG (SEGLES XI-X)

*Mentre l'assedegat busca l'aigua
l'aigua està buscant també l'assedegat.*
MAWLANÀ JALAL AL-DIN RUMÍ (SEGLE XIII)

PREFACI

*¿On l'han conegut els éssers humans
per desitjar-lo així?*

¿L'han vist, potser, per estimar-lo?

El tenim, no se sap com.

AGUSTÍ D'HIPONA

ENS DESCOBREM TRAVESSATS de desitjos, amb un anhel permanent de quelcom més. Desitjos de tota forma i espècie, lluminosos i obscurs, assolibles i impossibles, àgils i obsessius, permesos i prohibits, atàvics i subtils, sempre nous, sempre antics. Desitjos que, en aparent dispersió, són expressió d'una única passió: viure. L'impuls de la vida desplegant-se en nosaltres i expressant-se a través nostre.

Les diverses tradicions religioses i espirituals de la humanitat consideren que aquesta vida que viu i es desvia en cada u prové d'un origen encara més fontal: de l'Ésser primordial que és més enllà i més ençà de tot el que és, i del qual tota criatura és notícia pel fet mateix d'existir. L'instint místic intueix que la Vida i tota forma de vida emanen d'aquest fons original i originador en què són engendrats tots els éssers; albira que procedim de l'única vida que prové d'aquest fons obert i lliure, u i simple; intueix que d'ell brolla una potèn-

cia que, sortint de si mateixa, engendra. Engendrant dona forma i apareixen els éssers. Tota forma conté aquesta força que participa de la seva font. Aquesta potència en la qual Déu es troba —i ella en Déu— és en l'interior de cada criatura; és per ella que, segons diu el Mestre Eckhart, són i reverdeixen. Aquesta noble potència que sorgeix de Déu i que es troba en els éssers com a ressò i nostàlgia de l'origen és el que aquí anomenem i identifiquem com a *desig essencial*.

Des d'aquí, interpretem els anhels de tots els éssers com a participació i manifestació d'aquesta única aspiració: remuntar cap a l'Ésser primordial, romandre en l'Ésser que ens fa ser. Això és el desig essencial. No parlem de retornar a Déu, perquè a Déu no l'hem deixat mai. Déu no pot ser deixat perquè «en Ell vivim, ens movem i som», segons les paraules inspirades de Pau a l'Areòpag d'Atenes. L'anhel dels éssers és anhel d'ésser, que participa del desig de formar part de qui ens fa ser. Tot el que existeix participa d'aquesta única aspiració: romandre en l'Ésser que ens dona l'ésser, l'essència del qual és anhel de fer-nos participar del seu Ésser.

Així, podem dir que som desig de Déu en un doble sentit: des del nostre punt de vista, *tenim* anhel de Déu, anhel de reunificar-nos amb l'origen que ens fa participar d'Ell mitjançant l'existència; des del punt de vista de Déu, *som* el seu desig. Som Ell en el seu acte de donar-se en nosaltres i Ell és nosaltres en la forma acabada del nostre anhel.

Aquest desig és tant desplegament com replegament de Déu en Déu. En aquest flux d'èxtasi i ènstasi, d'*exitus* i *reditus*, s'esdevé l'aventura de tots els tempteigs, de totes les recerques i desconcerts, de tots els impulsos i de totes les passions, de tot allò de què nosaltres, criatures d'anhels inexhauribles i impossibles, som receptacle. De manera que tots els nostres

moviments es poden entendre com la manifestació d'aquest únic impuls de l'Ésser que ens fa participar del seu Ésser a través de les formes creixents d'existència.

Aquest desig és procés i també projecte. El nostre temps requereix una orientació i educació enmig de tanta confusió d'anhels. Per això, aquest assaig pot ser concebut com una mistagògia del desig en tant que proposa un recorregut iniciàtic pels diversos àmbits de l'existència, concebant-los com a expressions d'un dinamisme ascendent que experimentem de diverses maneres fins a assolir la plenitud del que estem cridats a ser i que ja som sense saber-ho.

INTRODUCCIÓ

*L'Infinit en el finit,
el més en el menys que es realitza per la idea de l'Infinit,
es produeix com a desig.
No com a desig que s'apaivaga amb la possessió
del que és desitjable,
sinó com a desig de l'Infinit que el que és desitjable suscita
en lloc de satisfer.*

EMMANUEL LEVINAS

EL DESIG ÉS UN ÈXTASI que ens condueix fora de nosaltres mateixos, una aspiració per assolir un bé i un anhel que estan sempre transcendint-nos. Això explica la seva etimologia: *de-siderare*, 'tendir cap als astres'. El desig està lligat a la sensació i a l'estremiment de la separació, l'absència o el buit. Aquesta és la nostra condició com a criatures llançades a la vida: constatar contínuament la nostra carència radical, l'*anake* dels grecs. És aquesta mateixa escassetat, aquesta necessitat, la que ens posa en moviment cap a la nostra completesa.

I L'OMNIPRESÈNCIA DEL DESIG

Molts pensadors han parlat del desig com del dinamisme fonamental i constitutiu de l'ésser humà: des de l'*eros* de Plató fins a la *libido* de Freud; des del *travessar* d'Eckhart fins a l'*élan vital* d'Henri Bergson; des del *conatus* de Spinoza fins a la *voluntat* de Schopenhauer. Maurice Blondel, per la seva part, distingeix *volonté voulue* i *volonté voulante*, que podem transmutar en *desig desitjat* —l'impuls que s'atura quan hom aconsegueix el que desitja— i *desig desitjant* —el moviment inescapable de l'ésser cap a horitzons sempre per assolir.¹

Cal que distingim plans i nivells de realitat, i això explica els diversos àmbits que tractarem: la sensació de carència provoca el desig de quelcom, la qual cosa està relacionada amb la gana i amb el tenir; la sensació de separació i abandonó ens impulsa a relacionar-nos amb les altres persones, i això ho posarem en relació amb l'amor i el poder; la sensació de fragmentació i manca de sentit susciten la recerca de bellesa i de coneixement. Tot això reverteix en una forma o altra d'acció, perquè aquests impulsos es canalitzen en la transformació del nostre entorn, cosa que configura les diverses cultures de la terra. Al final del recorregut abordarem la pregària, que ho travessa tot, tenaçment i silenciosament, anhelant la consumació final.

Aquests àmbits del desig són font de creativitat, però també ho poden ser de bloqueig i regressió, segons la manera i el grau en què se n'esdevingui tant la satisfacció com la frustració. El desig és un dinamisme que ens impulsa vers

¹ Cf. Maurice BLONDEL, *La Acción. Ensayo de una crítica de la vida y de una ciencia de la práctica* [1893], BAC, Madrid, 1996, p. 322-332.

allò que volem assolir, però també pot convertir-se en un obstacle. Pot ser terriblement matusser perquè només ens permet veure el que entra en el seu camp d'interès. Pel que té de pertorbador, els corrents orientals tracten d'extingir-lo. Diu la Bhagavad Gita (3,38): «El desig (*kama*) ho enfosqueix tot, igual que el fum enfosqueix el foc i la pols impedeix que el mirall reflecteixi la imatge, o igual que el fetus està cobert pel seu embolcall.» *Kama* és equivalent a l'*eros* grec. Apareixen també altres termes en els textos d'Orient: *raga*, atracció pel plaer;² *trishna*, avidesa; *tanha*, set. Tanmateix, ni l'hinduisme ni el budisme no eliminen el veritable desig, sinó que en transmuten el potencial en determinació per recórrer el camí. En l'hinduisme, aquesta energia primordial es coneix com a *Ojuh*. Prové de l'arrel *oj-*, que significa 'vigor, vitalitat, fortalesa', la qual cosa es tradueix en una actitud de fermesa per assolir l'alliberament. *Ojuh* és l'hàbit que fa possibles totes les energies de l'ésser humà. Qui conquereix l'*Ojuh* es troba en el camí real cap a allò que sempre ha estat, abans i després del cos i de la ment.

Les tradicions antigues van personificar els diversos estats psíquico-espirituals distingint entre déus i dimonis, *suras* i *asuras* en l'hinduisme i el budisme. Amb això exterioritzen les etapes del recorregut cap a l'alliberament, on els estats superiors que queden per assolir es presenten com a déus benèfics i lluminosos, mentre que els que han estat superats es converteixen en obscurs, letals i demoníacs. Això significa que les mateixes accions o tendències que són bones i útils per uns poden ser nocives per altres. Comenta Shankara:

² Aquesta és la paraula que utilitza, per exemple, Patañjali en els seus Ioga Sutres, II,1,3 i 7.

«Anant a trobar els déus, els antideus són les inclinacions dels sentits que per la seva naturalesa pertanyen a la tendència desintegradora. Són les activitats de les energies vitals en tots els àmbits de la sensació que busquen en la vida (*asu*) el plaer (*ra*).»³ Tan essencial és satisfer i expandir el desig com saber contenir tota la gamma de possibles tempteigs.

El camí que recorrerem aquí no és l'eliminació del desig, sinó la seva transformació. En aquestes pàgines l'existència serà concebuda com l'oportunitat de passar d'una indiferenciació primera a un estat d'unió o de no-dualitat que ha de travessar l'experiència de la individuació; és l'àmbit de la carència i de l'angoixa de la separació que, a través del desig i de l'anhel de la unió, s'obre cap a àmbits més elevats d'existència, comportament, afecte i coneixement. A la vegada, l'aventura del desig consisteix a descobrir que el que busquem fora es troba en un mateix: en el prodigiós fet de ser. El desig recorre, doncs, dos camins: el de l'exterioritat, cap a les diverses formes del tu i de l'allò que complementen el nostre jo, i el de la interioritat, on hom descobreix present en cadascú Allò i Aquell que buscava fora.

Aquesta Presència que és sempre present es va obrint lentament a la nostra consciència com el fons on roman. Però això no es produeix sense un enorme treball sobre les nostres avideses i anhels, primitius i insistents, la impaciència dels quals, per satisfer-se de presses, ens ofusca i ens agita en lloc de disposar-nos a acollir la meravella del que se'ns ofereix.

³ Comentari de Shankara a la Chandogya Upanishad 1,2,1, citat per Alain DANIELLOU, *Mythes et Dieux de l'Inde*, Flammarion, París, 1994, p. 215.

2 SOBRE LA LIBIDO I ALTRES ACLARIMENTS

Aquesta força ancestral i totalitzadora de la vida inscrita en nosaltres, Freud la va anomenar *libido*. Aquest magatzem d'energia adquireix diferents formes i està sempre a la recerca d'un objecte de satisfacció per calmar el seu anhel. L'objecte que s'ha fet a la psicologia freudiana és haver reduït la libido a la pulsio sexual. Un dels seus deixebles, Wilhelm Reich, que va trencar amb el mestre, encara va radicalitzar més aquesta postura mitjançant la seva teoria de l'Orgó.⁴ En Reich, l'energia sexual és elevada gairebé a categoria còsmico-mística, atès que la percep com l'energia bàsica de l'univers. Ambdós autors no neguen l'existència d'altres impulsos, sinó que veuen en la pulsio sexual la base físico-psicològica de tots els altres.

Reprenem les seves intuïcions incorporant-les, però, a un horitzó més ampli. *Libido* significa etimològicament 'experimentar un desig violent'. Seria el nom de les fases més remotes del desig essencial, un flux d'energia que, des del començament, està constituït pel principi de transcendència. En paraules de Gilbert Durand, un autor desconegut a les nostres latituds que ha indagat els plecs de la condició humana:

La libido pot ser assimilada a un impuls fonamental on es confon el desig d'eternitat amb el procés temporal tal com li succeeix

⁴ *Orgó* és un neologisme creat per Reich com a resultat de la contracció d'*orgasme* i *organisme*. Cf. Wilhelm REICH, *The bion experiments. On the origin of life* (1938); *La función del orgasmo. Descubrimiento del Orgón*, vol. I (primera versió: 1927; segona: 1942), Paidós, Mèxic, 1984; *The bibliography of Orgonomy* (1953).

a aquella *voluntat* tan impròpiament anomenada per Schopenhauer; necessitat tan aviat patida i estimada com detestada i combatuda. La libido té el sentit de desitjar en general i de sofrir la inclinació d'aquest desig. Apareix també com la intermediària entre la passió cega i vegetativa que sotmet l'ésser a l'esdevenir i el desig d'eternitat que vol suspendre el destí mortal, magatzem d'energia del qual se serveix el desig d'eternitat, o contra el qual, per contra, s'irrita. Desig d'eternitat per voler superar la totalitat de l'ambigüitat libidinosa i organitzar l'esdevenir ambivalent de l'energia vital en la litúrgia dramàtica que totalitza l'amor, l'esdevenir i la mort.⁵

Amb el pas dels anys, Freud va anar madurant la seva reflexió i va constatar que, juntament amb la pulsio de vida (*eros*), existia també una pulsio de mort (*thanatos*), una pulsio que no hem d'identificar amb l'agressivitat —que prové de l'instint de la vida en forma d'autodefensa. Al contrari, la pulsio de mort és una claudicació del desig de viure, una tendència a la destrucció i a l'autodestrucció que suposa una regressió cap a etapes de vida anterior fins a l'estat inorgànic, a la recerca d'una quietud o passivitat totals. En alguns moments, Freud va arribar a anomenar-ho *principi Nirvana*,⁶ terme que significa 'extinció'. Aquests dos principis pertanyen a l'última etapa de Freud; intuïts per ell, van quedar sense aclarir. Una de les aportacions de la psicologia transpersonal de les últimes dècades ha consistit a suggerir que aquest principi Nirvana no estaria al darrere, sinó al da-

⁵ Gilbert DURAND, *La estructura antropológica de lo imaginario*, Taurus, Madrid, 1982, p. 186-187.

⁶ Sigmund FREUD, *Más allá del principio del placer* [1920], *Obras completas*, vol. XVIII, Amorrortu, Buenos Aires / Madrid, 1979, p. 86. També ho esmenta a *Nuevas conferencias de introducción al psicoanálisis* (1932).

vant. No es tractaria d'un moviment regressiu sinó progressiu cap a estats més elevats de vida, però d'una existència ja no autocentrada sinó buidada de si mateixa. Retrobem així el dinamisme del desig essencial, que no es dirigeix vers l'extinció sinó vers la vida veritable, que implica, això sí i radicalment, la mort de l'ego, l'alliberament d'una existència replegada sobre un mateix.

Des d'un altre punt de vista, a l'escola psicoanalítica lacaniana s'estableix una distinció decisiva entre necessitat i desig. La necessitat és filla de la repetició, mentre que el desig implica novetat i obertura a l'alteritat i comporta un principi de transcendiment. En un mateix moviment, la necessitat d'alimentació desvetlla en el nen el desig de la mare, que és la metàfora d'un desig superior; d'aquesta manera es desenvolupa la capacitat simbòlica, en què l'objecte de desig no s'exhaureix en si mateix sinó que esdevé passatge cap a horitzons més amplis de significat i plenitud.⁷

La necessitat no és lliure, sinó que és el resultat d'un automatisme. Inclou el que considerem imprescindible per viure. En els animals, les necessitats estan regulades pels instints. Els instints són cadenes de reflexos de comportament produïts per evocacions successives quan els centres interns estan sensibilitzats. En el pla instintiu, el desig inconscient és un automatisme indissociable de la necessitat.⁸ És a dir,

⁷ Cf. Denis VASSE, *Le temps du désir*, Desclée de Brouwer, París, 1969.

⁸ Els organismes vius no són tan sols activats, sinó que també són atrets; no són només frenats, sinó que també poden ser rebutjats. Això és el que es coneix com a *tropismes*, una reacció psicològica o un automatisme afectiu elemental que existeix en tots els éssers vivents. Els tropismes es poden condicionar creant estímuls gratificants o desagradables. Sembla que a escala unicel·lular s'esdevé ja un interès pel canvi i per la novetat que atreu l'atenció de la cèl·lula. Aquest comportament d'exploració desapareix quan l'ambient

en els animals el desig no és lliure sinó que està lligat a la necessitat. Tot el seu ésser es troba dins del desig, sense una consciència capaç d'identificar-lo ni de pensar «jo desitjo». «L'animal és un ésser de necessitats que té pocs desitjos. La necessitat crea en ell un automatisme afectiu de desig que desapareix amb la satisfacció de la necessitat.»⁹ Per això podem dir que els animals tenen necessitats, instints i reaccions, però no desitjos, almenys no en el grau o en el sentit que els tenim nosaltres.

En canvi, el que és propi de l'ésser humà no són els instints —entesos com a mecanismes automàtics de comportament—, sinó les pulsions i els desitjos, que es poden satisfer o contenir de diferents maneres i que es van personalitzant mitjançant la llibertat i la consciència. Les pulsions són els requeriments de l'energia libidinal configurats per la història de cadascú i condicionats per la repetició constant de gratificació o desgrat. El condicionant extern acaba arrelant no tan sols en el psiquisme sinó també en la fisiologia. Hi ha un gran marge d'indeterminació entre el que és innat i el que és adquirit. D'altra banda, el funcionament del nostre cervell fa que el que és real per nosaltres no sigui l'objecte exterior, sinó la imatge que n'interioritzem. El registre cerebral és el que determina les nostres necessitats i els nostres anhels. Això significa que som capaços de desitjos infinits.

no canvia i reapareix quan es modifiquen les condicions. Tota cèl·lula conté un automatisme de desig i de recerca d'autosatisfacció. Sembla que l'instint d'evitar el que és desagradable preval sobre l'atracció pel que és agradable. La predilecció per alguna cosa es dona en estadis més elevats.

⁹ Paul CHAUCHARD, *Fuerza y sensatez del deseo. Análisis del eros*, Herder, Barcelona, 1974, p. 34.

El desig essencial és més que necessitat. Forma part del procés de personalització, de l'assimilació lliure del que estem cridats a ser, i s'esdevé en la relació, no en la devoració. L'Ésser total no té pressa per ser assolit perquè no l'hem abandonat mai. Portem quinze mil milions d'anys des que va posar-se en moviment el desplegament de la matèria cap a la consciència i des de la consciència cap a l'esperit en aquesta espàcio-temporalitat que anomenem *univers*. *Uni-versus*, expansió de l'existent que es *vessa* en una *única* direcció: cap al seu origen, que és alhora la seva meta, sense que en cap moment hagi deixat d'estar en Qui, essent, fa que les coses i els éssers siguin. En paraules de Teilhard de Chardin:

Omega, Aquell en qui tot convergeix, és, recíprocament, de Qui tot irradia. És impossible situar-lo com un focus al cim de l'Univers sense difondre, a la vegada, la seva presència en el més íntim del menor pas de l'Evolució.¹⁰

El desig essencial s'obre camí, ocultament, a través de les tortuositats de l'atzar, les dissolucions de l'entropia, els gemecs de la necessitat i l'anhel d'infinít inscrit en nosaltres.

3 ELS TRES TEMPS DEL DESIG

Enmig d'aquest onatge continu, ascendent i incontenible de la vida que avança orientada pel desig essencial, no podem deixar de constatar que, a més dels impulsos constructius, possibilitadors de més existència, n'hi ha d'altres que són de-

¹⁰ Pierre TEILHARD DE CHARDIN, *La energia humana*, Taurus, Madrid, 1967, p. 160.

vastadors i aniquiladors. Entremig existeix tota una gamma de tanteigs que entretenen sense fer-nos avançar ni retrocedir, però que poden acabar intoxicant-nos i tenint un efecte regressiu. I és que, com hem vist, en el dinamisme de la vida hi ha també una resistència, una inèrcia, una imantació cap a estadis anteriors en els quals, paradoxalment, també desitgem aturar-nos per deixar de ser. En el pla de la matèria es correspon al principi d'entropia.

Els desitjos estan constituïts per dos vectors: l'expansió i la contenció. Per la seva expansió, el desig emergeix i creix, i es constitueix en dinamisme de recerca i obertura. Però no sempre pot ni ha de trobar-se en estat de desplegament, sinó que també ha de passar per fases de renúncia. El desig que sempre és satisfet acaba sent destructiu i devastador com el càncer, que devora tot el que troba al seu pas. Necessita el pol complementari: un límit que l'encarrili i li doni direcció. Aquesta articulació és extremament difícil i subtil. En això consisteix l'aprenentatge de viure, l'art de prendre i desprendre's en els diversos àmbits de l'existència.

Freud va trobar reflectit aquest aprenentatge dramàtic en el mite d'Èdip, el rei que, sense saber-ho, jeu amb la seva mare, mata el seu pare i acaba arrencant-se els ulls.¹¹ La mare representa la satisfacció de tots els desitjos, mentre que el pare encarna el que s'interposa a aquesta satisfacció. El conflicte irresoluble acaba, en el mite grec, amb desesperació. Valent-nos-en, podem parlar d'un desig preedípic, marcat per la insaciabilitat, per un anhel totalitzador que

¹¹ Sòfocles ho desenvolupà al llarg d'una trilogia: *Èdip rei*, *Antígona* i *Èdip a Colonos*. Una lúcida explicació sobre aquest mite pot trobar-se a Alexander LOWEN, *Miedo a la vida*, Era Naciente, Buenos Aires, 1998, p. 257-343.

no sap distingir les causes ni els efectes del desig. Hi preval la dependència i l'ansietat per consumir-lo. La criatura és tota avidesa, apetència, fins i tot cobdícia, incapaç de suportar l'ajornament de la satisfacció. Només hi ha anhel de pit, símbol del sadollament incontenible i inajornable, font inesgotable de goig i de plaer, que és idealitzat com a Bé absolut quan es fa present i que és odiat i denigrat quan s'absenta sense que hi hagi cap consciència d'alteritat.

En l'etapa edípica hom pren consciència de la conflictivitat, del límit i de la impossibilitat de satisfer aquest desig totalitzador. Apareixen llavors la ràbia, la por i la culpabilitat, constel·lació que ens acompanyarà tota la vida si no som capaços de desfer el camí i deslligar-ne les causes. La figura paterna representa el principi de realitat. Posa un límit al desig. El pare pren amb ell la mare i la reté apartant-la de la criatura i privant-la de qui és la font de tot el seu plaer, satisfacció i afecte imaginables. De la frustració neix la ràbia i l'impuls per destruir l'obstacle. Aquesta fúria és continguda per dos frens: la por de ser castigat per haver expressat —o ni tan sols expressat, només sentit— la irritació i la culpabilitat per haver desitjat la desaparició del pare, que és qui s'interposa entre el desig i la mare. Les dues figures parentals ens acompanyen al llarg de la vida i són encarnades per diversos personatges o situacions: la mare es prolonga en tot allò —persones, objectes o situacions— que possibilita la satisfacció i el sadollament, mentre que el pare és representat per tot allò que l'impossibilita. Mentre no hi ha comprensió d'aquests rols, que també són projectats cap a l'Ésser absolut, és impossible posar ordre al món intern que es va organitzant des de molt petits.

El desig postedípic està marcat per la capacitat de contenció. Això suposa consciència i responsabilitat. El desig ja

no és una força cega, totalitzadora i inajornable com en la primera etapa, que es mou a mercè dels seus avalots; tampoc no és aquella etapa repressora marcada per la culpabilitat i la por del càstig, sinó que hom comença a ser coneixedor de les pròpies pulsions i anhels i es va assabentant dels seus límits i de les seves possibilitats. Hom deixa entrar l'alteritat, on els altres ja no són només objectes o obstacles per omplir el propi buit, sinó que són reconeguts com a persones, també elles subjectes de necessitats i desitjos, començant pels propis pares. En aquesta etapa també s'ha purificat l'anhel per assolir l'Ésser últim: l'avidesa d'infinitud, encara plena de reminiscències regressives cap a l'úter matern amb vista a evitar el propi buit, es va transformant en donació i lliurament, en abandó i confiança en un Tu i en un Tot lliure d'autoreferències. En aquestes tres etapes edípiques trobem el ritme del desig que presentarem aquí: satisfacció-contenció-transcendiment.

La recerca de satisfacció està inscrita en l'instint de vida, però cal estar amatents al seu caràcter repetitiu i regressiu. Existeix en nosaltres una tendència constitutiva a la fixació, en la mesura en què tota pulsio tendeix a buscar la seva satisfacció mitjançant la reconstrucció de la primera experiència gratificadora. En paraules de Freud:

Tan aviat com la necessitat es manifesti de nou, hi haurà, gràcies a la relació establerta entre l'excitació i la imatge gravada a la memòria de la satisfacció, el desencadenament d'un moviment psíquic que investirà de nou la imatge memoritzada d'aquesta percepció; a aquest moviment l'anomenem *desig*.¹²

¹² Sigmund FREUD, *La interpretación de los sueños*, dins *Obras completas*, vol. V, p. 557-558, citat per Paul RICŒUR, *Freud, una interpretación de la cultura*, Siglo XXI, Mèxic, 1983, p. 229.

Des d'aquesta perspectiva, el desig té a veure més amb el passat que amb el futur, perquè tota experiència plaent provoca un mecanisme de repetició; el desig es desperta com una anticipació de fruïció de quelcom que ja coneixem, amb la qual cosa, pensant que ens projectem cap endavant, en veritat quedem ancorats en el passat. «La intel·ligència, amb la seva capacitat de fantasiejar i de calcular, amplia incessantment aquesta funció anticipadora. La imaginació sedueix per l'absència que figura i descriu. I com que l'absència pot ser indefinida, el desig humà és desmesurat i infinit.»¹³ Això explica el potencial tant progressiu com regressiu del desig. En la concepció freudiana, el desig pertany plenament a la via curta i fàcil del *principi de plaer*, que està vinculat a les nostres tendències regressives. Per contra, el *principi de realitat* és la via llarga i difícil, que no s'esdevé sense renúncia i sense aflicció per la pèrdua dels objectes antics. En la concepció freudiana, el principi de realitat acabaria per eliminar tota forma de creença religiosa, que són sostingudes pel principi de plaer, és a dir, de satisfacció.

Com a alternativa a aquesta contraposició entre el principi de plaer —regne de la satisfacció— i el principi de realitat —regne de la renúncia—, el desig essencial està relacionat amb un tercer principi, el de transcendència, que porta a una *plenitud vacuïtzant*. Així queden integrades la via positiva d'Occident i la via negativa d'Orient, tot considerant que la meta del desig essencial és la plenitud de l'humà, la consumació de la qual no satura l'ego, sinó que el buida i l'obre al Real. *Sunyata*, vacuïtat, és un terme que prové de l'arrel

¹³ Paul RICŒUR citat per José Antonio MARINA, *Las arquitecturas del deseo*, Anagrama, Barcelona, 2007, p. 78.

sun-, que significa ‘dilatar’ i que indica l’espai desallotjat que s’obre per possibilitar l’existència, com el ventre matern s’expandeix per donar cabuda al fetus. Buit, doncs, com a disposició per engendrar possibilitats infinites de l’Ésser, en el qual el fons del Real es buida per infantar-nos i deixar-nos ser. En aquest tercer principi, plaer —o goig— i realitat coincideixen, però en un pla que els transcendeix tots dos i que passa per la superació de les evidències primàries i egoïques.

El desig essencial conté una dinàmica ascendent, un progressiu transcendiment cap a àmbits superiors de realitat. Per *superior* entenem un mode d’existència menys regit per la devoració i la gratificació autocentrades i més capaç de relacionar-se des de la gratitud i l’entrega. Si les primeres manifestacions de la vida estan dominades per l’instint i la necessitat, l’avenç de la consciència suposa l’aparició de pulsions i desitjos que tendeixen cap a objectes cada vegada menys autoreferits, fins a assolir un estat d’unió o de no-dualitat on ja no hi ha separació entre subjecte desitjant i objecte desitjat, ni entre l’èsser individual i l’Ésser total, i s’assoleix així la quietud i el goig de ser. D’aquesta manera, reconeixem una progressió que es desplega en tres temps: necessitat-desig-plenitud, en una successió creixent que es desenvolupa tant en la filogènesi —l’evolució de les espècies— com en l’ontogènesi —el desenvolupament de cada ésser individual— cap a capes superiors de vida i de consciència.

Al llarg de les pàgines següents recorrerem diferents àmbits de la nostra existència, des dels més elementals fins als més elevats. Cada capítol es presentarà en tres temps d’acord amb una concepció ternària de l’èsser humà, compost de cos, psiquisme i esperit, la qual cosa es correspon amb una successió d’estats que van des dels més densos fins als més sub-

tils, des dels més matussers i autocentrats fins als més oberts, lliures i capaços d’alteritat. D’aquesta manera, cada capítol conté un dinamisme ascendent. A la vegada, veurem que cada un dels àmbits del desig pot desplegar-se de manera progressiva o regressiva. Estar atents a la direcció que marca el desig essencial és el que permet discernir en cada moment la qualitat d’un anhel i la manera de satisfer-lo.